

TEME

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 29-34]

© Monos 2022

Podsjećanja i pouke

Prof. dr. Adnan Jahić

(U povodu 30 godina nezavisnosti Bosne i Hercegovine)

U XX stoljeću Bosna i Hercegovina je morala proći kroz velike kušnje u prijelazu iz statusa pokrajine u multinacionalnom carstvu do samostalne i nezavisne države. Trideset godina nakon teško stečene i krvavo plaćene nezavisnosti, krajnje je vrijeme da se građani ove zemlje zapitaju u čemu je izvor njihovih problema i koja je perspektiva ove države. Zasad pokoljenja koja dolaze.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Dan nezavisnosti, odluka o referendumu 1992., državnost Bosne i Hercegovine*

Svaki govor o Prvom martu iznova donosi sjećanje na jedno kritično i turbulentno razdoblje historije ispunjeno napadima na ustavno-pravni poredak i državnu suverenost Bosne i Hercegovine, ali i naporima i težnjama da se sačuva subjektivitet zemlje u neizvjesno doba raspada jugoslavenske države i osamostaljenja njenih republika. No, da bismo bolje razumjeli kontekst i značaj Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine važno je ukazati na nekoliko bitnih historijskih činjenica.

Cijelo XX stoljeće bilo je pozornica jedne velike kušnje kroz koju je Bosna i Hercegovina morala prolaziti u prijelazu iz statusa pokrajine u multinacionalnom carstvu do samostalne i nezavisne države. To je bio težak i neizvjestan put, obzirom da su u bosanskom susjedstvu dominirale ideologije koje su na Bosnu i Hercegovinu gledale kao na sastavni dio velikih nacionalnih država koje su trebale nastati na razvalinama moćnih imperija. Kada su te imperije otišle sa historijske scene, stvarnost nije obećavala da bi Bosna i Hercegovina ikada mogla biti suverena i nezavisna država. Prije nešto više od sto godina, nakon Prvog svjetskog rata, proglašeno je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, u kojem su onovremene srpske političko-nacionalne elite uglavnom gledale tek ostvarenje sna o proširenoj srpskoj državi, te su se u skladu s tim i ponašale. Otuda je već

s osnivanjem nove države došlo do ukidanja pokrajinskih vlada, a sa Vidovdanskim ustavom od 28. juna 1921. nametnut je sistem centralistički uređene države pod srpskom hegemonijom, koja će faktički biti zadržana sve do izbijanja Drugog svjetskog rata u Evropi. Bosna i Hercegovina je u centralističkom vidovdanskom sistemu likvidirana kao zasebno upravno područje, premda je sačuvan privid njene teritorijalne kompaktnosti, jer je tzv. turskim paragrafom, odnosno članom 135. Vidovdanskog ustava, bilo predviđeno da postojećih 6 bosanskohercegovačkih okruga u novoj državi važe kao oblasti. Da je za vladajuće beogradske krugove ovo bio samo plod trenutačne političko-stranačke nagodbe i kompromisa sa Jugoslavenskom muslimanskom organizacijom (JMO) pokazalo je potpuno rasparčavanje teritorije Bosne i Hercegovine u šestojanuarskom režimu 8 godina kasnije, kada je Bosna i Hercegovina podijeljena na 4 banovine: drinsku, vrbasku, primorsku i zetsku, sa sjedištima u Banjoj Luci, Sarajevu, Splitu i Cetinju, uključujući teritorije izvan Bosne i Hercegovine. Potkraj tridesetih i početkom četrdesetih godina XX stoljeća Bosna i Hercegovina je bila predmet novog negiranja i dijeljenja u sklopu Sporazuma Cvetković – Maček o formiranju Banovine Hrvatske, a zatim i unutar Nezavisne Države Hrvatske kao marionetske države Trećeg Rajha i fašističke Italije. Ovaj negativni trend, koji je prijetio potpunim zatiranjem i uništenjem Bosne i Hercegovine kao zasebne zemlje, kulture i društva, kako znamo, zaustavljen je pojavom i ishodom partizanske antifašističke borbe pod vodstvom jugoslavenskih komunista, koji su odlučili obnoviti Jugoslaviju na federativnom principu ravnopravnih republika i naroda, u sklopu čega je Bosna i Hercegovina obnovila svoju upravno-teritorijalnu posebnost i politički subjektivitet kao republika odnosno država ravnopravnih naroda i građana koji u njoj žive.

Obično se 25. novembar 1943. godine uzima kao presudan datum u novijoj historiji Bosne i Hercegovine, jer je tog dana održano Prvo zasjedanje ZAVNOBIH-a čije su odluke postavile temelje izgradnje moderne bosanskohercegovačke državnosti. Međutim, historijski gledano, ključnu ulogu u slijedu događaja koji su vodili obnovi državnosti i subjektiviteta Bosne i Hercegovine imali su 27. mart 1941., odnosno rušenje vlade Cvetković – Maček, jer je taj događaj otvorio vrata nestanku jugoslavenske kraljevine pod srpskom dominacijom, te napad Hitlerove Njemačke na Sovjetski savez 22. juna 1941., jer je to značilo definitivnu odluku Komunističke Partije Jugoslavije (KPJ) kao sekcije Kominterne da podigne ustanak protiv okupatora i njihovih saradnika u Jugoslaviji. Bez ova dva događaja, neizvjesno je kakva bi bila sudbina Bosne i Hercegovine, ako se imaju u vidu uglavnom monolitna stajališta onovremenih srpskih i hrvatskih političko-nacionalnih elita o Bosni i Hercegovini kao srpskoj odnosno hrvatskoj zemlji, bez prava na samostalno odlučivanje o vlastitoj sudbini i perspektivi. Uspom KPJ, koja je jedino mogla doći na vlast u uslovima rata i revolucije, vrijeme je pokazalo, imao je spasonosne učinke za Bosnu i Hercegovinu kao državu, jer je pobjedom narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) sa Komunističkom partijom na čelu izgurao na marginu političke moći protubosanske nacionalističke snage i dao prostora razvoju politike koja je na Bosnu i Hercegovinu gledala kao na zemlju zajedničkog življenja njenih ravnopravnih naroda i građana. Ovdje je važno ukazati na činjenicu da su prvi ljudi NOP-a u Bosni i Hercegovini, cjelokupan Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu, bez obzira na njihovu nacionalnu i konfesionalnu pripadnost, nedvojbeno bili za rješenje koje će Bosnu i Hercegovinu tretirati kao ravnopravnu republiku u sklopu federativnog sistema nove Jugoslavije. Upravo ovo monolitno stajalište vodećih bosanskih komunista, koje je naišlo na odlučnu Titovu

podršku, otklonilo je sve dileme uoči Dru-
gog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu u pogledu
državno-pravnog statusa i položaja Bosne i
Hercegovine u novoj Demokratskoj Federa-
tivnoj Jugoslaviji. Danas bi ovo odgovorno
državotvorno ponašanje prije 78 godina mo-
glo i trebalo – ali nažalost nije – biti pouka i
lekcija iz istinskog domoljublja i državničkog
vladanja pojedincima od kojih zavisi putanja
državnog razvoja ove zemlje u XXI stoljeću.

Nakon Drugog svjetskog rata, Bosna i
Hercegovina je u socijalističkoj Jugoslaviji,
pravno gledano, imala status države, s tim
što je ta državnost, naročito prvih dvadeset-
tak poslijeratnih godina, bila uglavnom no-
minalna. Ali, od pada Aleksandra Rankovića
i odlaska stare partijske garniture sa Đurom
Pucarom Starim na čelu, dakle od sredine
šezdesetih, jača pozicija bosanskog partij-
skog i republičkog rukovodstva u strukturi
vlasti SFRJ, što je rezultiralo svestranim na-
pretkom i afirmacijom Bosne i Hercegovine
na političkom, ekonomskom, kulturnom,
naučnom, sportskom i drugim poljima jav-
nog života. Tom napretku i toj afirmaciji su
dali doprinos pripadnici svih naroda Bosne
i Hercegovine – i Srbi, i Hrvati, i Muslimani
i ostali narodi. Međutim, unutarnje struktu-
ralne slabosti i anomalije jednopartijskog si-
stema vladavine, naročito međunarodna kre-
tanja koja su vodila rušenju istočnog lagersa i
krahu komunizma, uslovili su pojavu politič-
ko-nacionalne konstelacije u Jugoslaviji koja
je dovela do propasti postojećeg društvenog
poretka mirne koegzistencije i saradnje bo-
sanskih naroda pod paskom jednopartijskog
komunističkog režima, a oživljavanje etnič-
kog nacionalizma s jakim religijskim odre-
đenjem pojavilo se kao zlokobna, ali i oče-
kivana posljedica tranzicije u demokratski
politički sistem.

Ovdje se postavlja pitanje: šta je pretho-
dilo ostvarenju nezavisnosti Bosne i Herce-
govine? Činjenice govore sljedeće. Nakon
prvih višestranačkih izbora u novembru
1990. godine Bosna i Hercegovina se, po-

litički gledano, vratila u vrijeme nacional-
no-političke antagonizacije između snaga
koje su se zalagale i borile za upravno-teri-
torijalnu cjelovitost i političko-državnu za-
sebnost Bosne i Hercegovine i onih koje su
tu cjelovitost i zasebnost negirale, ne samo
na riječima, nego i djelom. Ključna prijet-
nja državno-pravnom subjektivitetu Bosne i
Hercegovine početkom devedesetih dolazila
je od nacionalno-političkih elita Srbije koje
su težile zadržati Bosnu i Hercegovinu u sa-
stavu krnje Jugoslavije, koja bi *de facto* bila
proširena srpska država koncipirana u pro-
jekcijama srpskih ideologa i državnika XIX
i prve polovine XX stoljeća. U Bosni i Her-
cegovini su se pojavili samozvani lideri koji
su nametali logiku po kojoj su jedino narodi
nositelji suvereniteta u Jugoslaviji i njenim
republikama – a ne republike kao suverene
države unutar kojih svoja prava ostvaruju i
narodi i građani. Ovaj koncept o *suverenitetu
naroda* – koji je bio u koliziji sa saveznim i
republičkim ustavima, a kojeg nisu prihvatili
ni međunarodni pravni eksperti – trebao je
poslužiti kao politička podloga preustroja
jugoslavenske države u korist srpskih nacio-
nalno-političkih elita koje su, u suton SFRJ,
otvoreno i nepodijeljeno ustale protiv vlada-
jućih pravnih normi i državne strukture Ju-
goslavije. Taj je koncept, apsolutiziran i pre-
točen u aktivni politički program, poduprt
nesmiljenom vojnom silom, u osnovi značio
agresiju i gaženje elementarnih prava drugih
naroda, naročito Hrvata i Bošnjaka.

Ipak, snage koje su se borile za dignitet i
opstojnost Bosne i Hercegovine adekvatno
su reagirale političkim odlukama koje su
otvorile put državnom osamostaljenju Bo-
sne i Hercegovine u uslovima kada je bilo
izvjesno da će Jugoslaviju napustiti Slovenija
i Hrvatska. Odluka o republičkom referen-
dumu građana Bosne i Hercegovine donijeta
25. januara 1992. bila je u cijelosti legalna i
legitimna, i sa stanovišta domaćeg i sa stano-
višta međunarodnog prava, te je predstavljala
jedini valjani odgovor na galopirajući proces

raspada jugoslavenske federacije i prijetnje koje su se nadvile nad Bosnom i njenim narodima i građanima.

Ovo podsjećanje je važno, jer nam pomaže da shvatimo i aktualne primjere kršenja Ustava i zakona i nove atake na opstojnost Bosne i Hercegovine. Riječ je o nastavku političke prakse koja ne uzima zakon i ustav kao nešto oko čega u svakoj civiliziranoj zemlji ne može biti pogađanja. Ova zemlja treba biti svjesna da ima posla sa ljudima koji su, slijedeći svoje političke uzore, spremni zagaziti u najdublje bezakonje samo da bi ostvarili svoje lične i političke ciljeve. Pokazalo se, međutim, da je u svim kritičnim razdobljima prošlosti Bosne i Hercegovine bilo više probosanskih patriotskih snaga nego snaga koje su podupirale njenu destrukciju i dezintegraciju, što se jasno pokazalo prilikom referenduma građana Bosne i Hercegovine 29. februara i 1. marta 1992. kada je 63,95 % ukupnog broja potencijalnih glasača glasalo za suverenu i nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu. Taj referendum je bio zorna potvrda da je na ovim prostorima jedino Bosna i Hercegovina – konstanta, koja opstaje i nadilazi sva iskušenja i daje uvijek novu priliku za miran i skladan život svih Bosanaca i Hercegovaca, svih ljudi na ovim prostorima, bez obzira na njihove vjerske, nacionalne, političke i ostale razlike.

Danas je u Bosni i Hercegovini na sceni okršaj između retrogradnih ideja nacionalne megalomanije i etničke segregacije iz XIX stoljeća i koncepta moderne građanske države koji bi trebao biti, ali nažalost nije, neupitni model izgradnje države i društva na Balkanu u XXI stoljeću. Građanima Bosne i Hercegovine se plasiraju pogubni narativi da su upravno i teritorijalno zaokruženi i homogenizirani etničko-nacionalni individualiteti jedina perspektiva i jedini način opstanka ove države. Smatram da svaki građanin ove zemlje ima odgovornost, zarad budućnosti novih pokoljenja, postaviti sebi sljedeće pitanje: šta je etnički nacionalizam donio Bosni

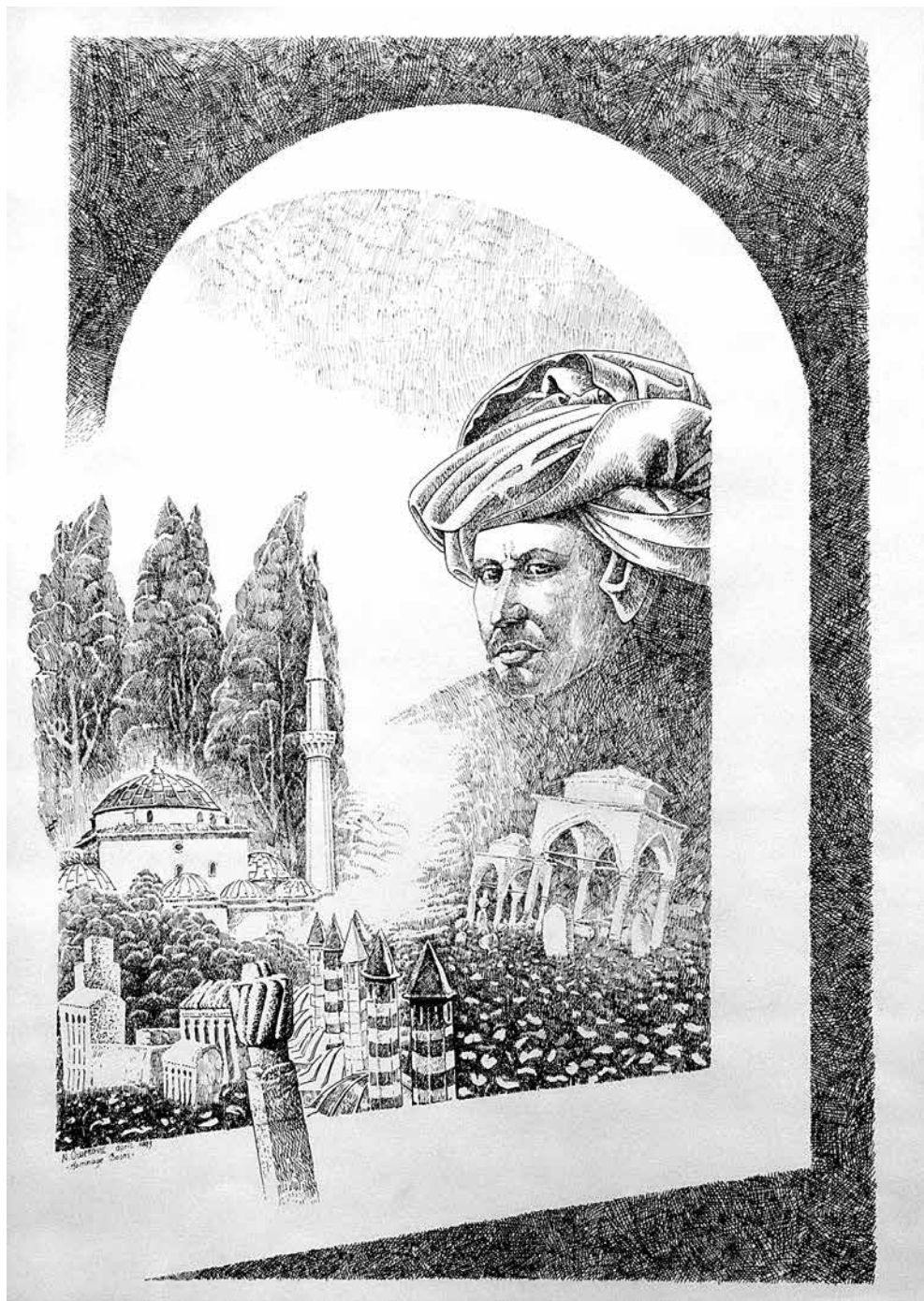
i Hercegovini i susjednim zemljama u proteklih 200 godina? Podsjetit ću nas na samo nekoliko činjenica koje ilustriraju bilans etničkog nacionalizma na ovim prostorima: uništenje muslimanske prisutnosti u Srbiji u drugoj polovini XIX stoljeća; progoni, iseljavanje i pokršćavanje u Balkanskim ratovima; Sarajevski atentat kao povod Prvog svjetskog rata; teror, nasilje i zločini u Sandžaku i Podrinju u Prvom svjetskom ratu – žrtve Srbi i Muslimani; vjerska i etnička mržnja i isključivost kao posljedica nacionalne megalomanije u Kraljevini Jugoslaviji i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; zločini genocidnih razmjera nad srpskim i muslimanskim narodom za vrijeme Drugog svjetskog rata – iznova povod i uzrok apsolutizacija etničkog nacionalizma i težnja da se ostvari dijabolična ideja etnički čiste države; razgradnja Jugoslavije kao višenacionalne države zarad nemogućeg cilja stvaranja Velike Srbije; ubistva, progoni, logori, masovna etnička čišćenja i udruženi zločinački poduhvati uključujući genocid u Srebrenici za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995, kojim je ponovljeno mračno iskustvo Drugog svjetskog rata, a narodima i građanima Bosne i Hercegovinu, kao svojedobno Nijemcima i drugim Evropljanima, data nova opomena šta im se može desiti ako ostanu zarobljeni u sljepilu pogubnih kategorija etničke homogenizacije koje se danas, kako vidimo, pakuju pod zvučnim nazivima nacionalnih prava i jednakosti, legitimnog predstavljanja i konsocijacijske demokratije. Dakle, izvjesno je da u zadnjih 150 godina nad Bosnom i Hercegovinom i njenim žiteljima visi samo jedan Demaklov mač – onaj etničkog nacionalizma, koji se hrani vlastitim mrakom i ne misli posustati u svom razornom naporu da se apsolutizira i postane jedina mjera vrijednosti na ovim prostorima. Svakom objektivnom posmatraču je jasno ko su akteri tog koncepta i odakle politička moć današnjim protagonistima destruktivnog nacionalizma u Bosni i Hercegovini. Nažalost, mnogi koji

to znaju nemaju hrabrosti da to otvoreno kažu i radije šire zamagljujući stereotip koji sugerira da je Bosna i Hercegovina u svom biću odvajkada zemlja plemenskog razdora i mržnje kojoj nije mjesto u porodici evropskih nacija modernog doba. Ovakav narativ, kao i iskustvo sa pogubnim učincima etničkih nacionalizama po Bosnu i Hercegovinu i njene narode i građane, još više obavezuju sve Bosance i Hercegovce, ma gdje živjeli, da ne prihvate mantru da se u ovoj zemlji ne može živjeti kao normalan građanin koji u institucijama uređene i efikasne države može ostvariti sva svoja individualna ljudska i kolektivna, nacionalna, vjerska i druga prava i interese. Bosna i Hercegovina je prije 30 godina ostvarila svoju nezavisnost. Današnje i dolazeće generacije trebaju iskoristiti stečena iskustva i postignuto na polju razvoja zemlje

kao supstrat njene izgradnje u funkcionalnu i prosperitetnu evropsku državu.

SUMMARY RECALLS AND LESSONS

The entire twentieth century was the stage of a great ordeal that Bosnia and Herzegovina had to go through in its transition from a province in a multinational empire to an independent and sovereign state. It was a difficult and uncertain path, given the fact that the Bosnian neighborhood had been dominated by ideologies that viewed Bosnia and Herzegovina as an integral part of the great nation-states that were to emerge from the ruins of powerful empires. Thirty years after the hard-won and bloodily paid independence, it is high time for the citizens of this country to ask themselves what is the source of their problems and what is the perspective of our state. It is highly necessary – for the generations to come.

Hommage Bosni (april 1993.)